

L. Fuchs: New Kreuterbuch, 1543, Von Angelick.

Von Angelick. Cap. XLIII.

(A) Namen.

Dij nutzlich kraut so auff Teütsch Angelick genent würt, oder des Heyligen Geysts wurtzel, oder Brustwurtz, wissen wir mit seinem rechten Lateinischen oder Griechischen namen, ist es anders den alten bekant gewesen, nit zünennen. Darumb hat es noch bey den Lateinischen keinen andern namen gefunden, dann das sie es Angelicam heyssen, darbey lassens wir zû diser zeit auch berûwen und bleiben.

Geschlecht.

Van engelwortel. Kapittel 43.

Namen.

Dit nuttig kruid zo op Duits engelwortel genoemd wordt of de Heilige Geest wortel of borstkruud weten we met zijn rechte Latijnse Griekse naam of het anders bij de ouden bekend geweest niet te noemen. Daarom heeft het noch bij de Latijnen geen andere naam gevonden dan dat ze Angelicam heten, daarbij laten we het deze tijd ook rusten en blijven.

Der Angelick findt man zwey geschlecht. Eine zamm, welche eins gûten unnd edlen geruchs ist an der wurtzel. Die ander wild, welcher wurtzel am geruch nit so lieblich und starck ist. Seind doch sonst einander nit seer ungleich.

Gestalt.

Die zam Angelick hat einen stengel der ist zweyer elnbogen hoch, dick unnd knôpffecht wie ein starcke rhot, jnwendig hol, die bletter seind zerspalten, unnd zû ringbumbher zerkerfft, wie die ôbersten bletter an dem Teütschen Bernklaw, [144, 145, 146) (B) aber zarter, an dem stengel gewindt es dünne flemen, als auffgeblasene hole secklin, auß den selbigen kreüchen die schône kronen nit anderst dann am Fenchel, die tragen weisse blûmlin mit purpurbraun vermengt, daraup würt ein breyter sam, am geschmack und geruch gleich der wurtzel, welche ist dick, unnd lang, mit vilen neben zincken und zaseln, außwendig schwartz, jnwendig aber weip. Die wild ist der zammen etwas gleich, doch seind die bletter gantz, unnd nit zerspalten, auch etwas lenger, die blûmen etwas weisser, der samen auch breyter. Die wurtzel ist am geruch und geschmack vil schwächer.

Statt irer wachsung.

Die zam Angelick zeücht man in gärten, doch wechst auch an ettlichen gebirgen von jhr selbp, wie die wild, welch würdt in duncklen, und schattechten orten, etwan an den wasser gestaden, und in ettlichen wâlden gefunden.

Zeit.

Beyde geschlecht der Angelick blûen in Hewmonat und Augstmonat.

Die natur und complexion.

Die wurtzel beyder geschlecht seind warm und trucken im dritten grad.

Die krafft und würckung.

Angelick erôffnet, macht subtil, und verzert. Die wurtzel ist fürnemlich gût wider allerley giff. In sonderheyt aber für die vergiffung des pestilenzischen luffts, dann so man sie nur in dem mund helt, so bewart unnd behüt sie den menschen vor der pestilenz. Dise wurtzel gepulvert unnd auff ein quintlin jngenomen winters zeit in wein, im summer aber mit rosen wasser, nidergelegt unnd zû gedeckt, macht schwitzen, unnd erlediget von gedachtem

Geslacht.

Van de engelwortel vindt men twee geslachten. Een tamme welke een goede en edele reuk heeft aan de wortel. (**Angelica archangelica**) De andere wild welke wortel aan reuk niet zo lieflijk en sterk is. Zijn doch verder elkaar niet zeer ongelijk. (**Angelica sylvestris**)

Gestalte.

De tamme engelwortel heeft een stengel die is twee ellebogen hoog, dik en knopachtige zoals een sterke riet, inwendig hol, de bladeren zijn gespleten en ringsom gekerfd zoals de bovenste bladeren aan de Duitse berenklauw, [144, 145, 146) echter zachter, aan de stengel gewint het dunne blaasjes als opgeblazen holle zakje, uit dezelfde kruipen de schone kronen niet anders dan aan venkel, die dragen witte bloempjes met purperbruin vermengt, daaruit wordt een breed zaad, aan smaak en reuk gelijk de wortel welke is dik en lang met vele zijscheuten en vezels, uitwendig zwart, inwendig echter wit. De wilde is de tamme wat gelijk, doch zijn de bladeren gans en niet gespleten, ook wat langer, de bloemen wat witter, de zaden ook breder. De wortel is aan reuk en smaak veel zwakker.

Hun groeiplaats.

De tamme engelwortel teelt men in de hof, doch groeit ook aan ettelijke bergen van zichzelf zoals de wilde, welke wordt in donkere en beschaduwde oorden, wat aan de waterkanten en in ettelijke wouden gevonden.

Tijd.

Beide geslachten der engelwortels bloeien in juli en augustus.

De natuur en samengesteldheid.

De wortels van beide geslachten zijn warm en droog in derde graad.

De kracht en werking.

Engelwortel opent, maakt subtiel en verteert. De wortel is voornamelijk goed tegen allerlei gif. En vooral echter voor die vergiftiging der pestachtige lucht, dan zo men ze maar in de mond houdt dan bewaart en behoedt ze de mensen voor de pest. Deze wortel gepoederd en op een quinten ingenomen en winterstijd in wijn, in de zomer echter met rozenwater, neergelegd en toegedekt maakt zweten en leegt

presten. So yemants morgen früe nüchter von diser wurtzel jnnimpt, so ist er den selbigen tag sicher vor der pestilentz, dann sie treibt auß das giff durch den schweyß unnd (D) harn. Sie zerteylt auch die zâhen feüchte so sich umb die brust hat gesamlet, unnd ist güt zû dem hûsten, der sich von kelte erhebt hat. Man mag aber die wurtzel zû obgedachtem presten sieden in wein oder wasser, nach gelegenheit der kranckheit, unnd den dtanck als dann brauchen. Oder aber das pulver darvon jnnemen. Das kraut inn wein oder wasser gesotten, heylet die jnwendigen wunden. Es zerteylt auch das zûsamen gerunnen blût. Krefftiget den magen, unnd das hertz. Vertreibt das grawen, und den widerwillen zû essen, unnd bringt widerumb die begir unnd lust zû der speiß. So yemandts von einem wûtenden hund, oder schlangen gebissen were, der sol dises krauts bletter mit Rauten unnd honig zerstoßen inn die wunden, oder darauff legen, und darnach sol mans inn wein sieden unnd darvon zû trincken geben. So man diß kraut im mund halt, leschetes auß die überige begir zur unreynigkeit. Diß kraut bey sich getragen, sol güt für allerley zauberey sein. [147, 148]

van gedachte gebreken. Zo iemand 's morgens vroeg nuchter van deze wortel inneemt zo is hij dezelfde dag zeker voor de pest, dan ze drijft uit dat gif door de zweet en plas. Ze verdeelt ook de taaie vochten zo zich om de borst heeft verzameld en is goed tot het hoesten die zich van koudheid verheven heeft. Men mag echter de wortel tot gedachte gebreken zieden in wijn of water, naar gelegenheid der ziekte en de drank alsdan gebruiken. Of echter dat poeder daarvan innemen. Dat kruid in wijn of water gekookt heelt de inwendige wonden. Het verdeelt ook dat tezamen gestolde bloed. Bekrachtigt de maag en dat hart. Verdrijft dat gruwen en de weerzin van eten en brengt wederom de begeerte en lust tot de spijs. Zo iemand van een woedende hond of slang gebeten is die zal dit kruid bladeren met ruit en honing gestoten in de wonden of daarop leggen en daarna zal men het in wijn zieden en daarvan te drinken geven. Zo men dit kruid in mond houdt lest het uit de overige begeerte tot onreinheid. Dit kruid bij zich gedragen zal goed voor allerlei toverij zijn. [147, 148]

Dodonaeus;

Van Angelica kap. xci.

Het geslacht

Van Angelica zijn er twee soorten, tam en wild.

Vorm.

Spondylium sativum of tamme Angelica. Spondylium sylvestre of wilde Angelica.

(Angelica archangelica, Angelica sylvestris)

1 De tamme Angelica heeft grote en brede bladeren die in andere, rondom gekerfde bladeren gekloven is en op de bovenste bladeren van Duitse berenklauw veel lijken, maar zachter, langer, groener en sterker van reuk. En hiertussen komt de steel in het derde jaar voort die dik en knoopachtig is, van binnen hol en vrijwel als peterselie geurend. Aan de top van deze stelen groeien dunne takjes als kleine opgeblazen zakjes en daaruit sluipen ronde schermen als aan de venkel en brengen witte bloemen. Daarna komt groot, breed, dubbel zaad voort dat veel groter is dan het zaad van dille en lijken op de zaden van het derde geslacht van Seseli. De wortel is groot en dik, van buiten bruinachtig en van binnen wit waaruit sap vloeit als het gekwetst wordt dat olieachtig en vet als gom is en sterk van reuk en van smaak.

2 De wilde is de tamme gelijk, maar de bladeren zijn minder gekloven, smaller en bruiner. De steel veel dunner en groeit niet zo hoog. De bloemen zijn witter. De wortel veel kleiner en meer vezelachtig en veel zwakker van reuk.

Plaats.

De tamme Angelica wordt hier te lande in de hoven gezaaid. Het wilde geslacht in donkere, schaduwachtige plaatsen bij de waterkanten en in lage bossen.

Tijd.

Beide geslachten van Angelica bloeien in augustus en in september.

Naam.

Angelica heet in Grieks Spondylion. In Latijn Spondylium en hier vroeger Herba rutinalis. In Hoogduits Angelick, Des heyiligen gheists wurtzel of Brustwurtz. Hier te lande en in de apotheken Angelica. In Frans angelicque.

Natuur.

Angelica, en vooral het tamme geslacht is warm en droog tot bijna in de derde graad.

Kracht en Werking.

Het zaad van Angelica dat gedronken wordt jaagt door de toiletgang de koude, taaie fluimen af en is uit zijn eigen zeer goed voor diegene die kort van adem en van borst zijn en die enige vallende ziekte hebben, zo ook voor de vrouwen die van het opklommen van de baarmoeder ziek zijn. Hetzelfde zaad is ook goed tegen de weekheid en alle verkoudheid en verstopping van de lever en tegen de verouderde geelzucht. Tegen dezelfde gebreken dienen ook de wortels zeer goed.

Als je het zaad ruikt maakt dat de slaperige mensen wakker en als het met olie vermengd is het zeer goed tegen de pijn en grote razernij in het hoofd als het daarop gestreken wordt.

Hetzelfde zaad van Angelica dat met ruit gewreven is beneemt het voortgaan van de kwade voort etende zweren.

De wortel van Angelica die schoon geschraapt en in de lopende gaten gestoken wordt verteert en neemt de harde kanten hiervan weg.

Het sap dat uit de groene bloemen geperst is, is zeer goed om in de dragende of zwerende oren te doen.

Van Angelica schrijft men ook tegenwoordig dat de wortels zeer goed zijn tegen alle vergiftigingen, pest en kwade venijnige of stinkende luchten als het op de navolgende manier gebruikt wordt:

‘Als iemand tegenwoordig de pest heeft of vergeven is dan zal je terstond van deze verpoederde wortel een vierendeel lood nemen en ‘s winters met wijn en zomers met water van rozen drinken en daarmee goed toegedekt liggen totdat je goed zweet’.

Dezelfde wortel die nuchter ingenomen of alleen in de mond gehouden wordt behoed ook en beschermt de mensen tegen de pest, tegen alle kwade luchten en venijn.

Ook schrijft men de Angelica toe dat de bladeren daarvan, met ruit en honing vermengd, zeer goed zijn om op de beten van dolle honden en van slangen en adders te leggen als je terstond nadat je gebeten bent wijn drinkt waar de wortels of bladeren van Angelica in gekookt zijn.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>